

2005eko poesiaren kritika

Jon KORTAZAR

Bihotzetik begirada

2005. urteko apirilak jo duenean kaleratu da aurtengo lehen poema liburua. Liburuaren industria ondo joango da, baina ez da hori poesiaren zeinua.

Argitaletxe berri baten eskutik, Bilbon sortu den Elea etxearen bidetik heldu da Goizalde Landabasoren *Jat* poema liburua, oso argitalpen zainduan, esan beharra dago. Denek, paperak, imprimatze lanak, orrialdearen diseinuak, lan egin dute irakurraldi atsegin baten alde. Agian badago zer esanik bizkaieraren erabilerak liburuari ematen dion puntuaz. Baina diglosiaz eta literaturan euskalkien erabileraz hitz egiteak luze joko luke.

Liburuak, bestalde, beste zerbait ere adierazten du. "Jat" aditz laguntzaileak subjektibotasunaren mugetan jartzen gaitu: sortu zait, etorri zait. Poemak ez dira eraiki, sorturikoak dira, horrela adierazi du behintzat idazleak: aspaldi idatzitako poemak bilduman jarri omen ditu.

Maitasun poema laburrak dira gehienak, eta liburuaren egitura lanak ere horretara garamatza: Gu, Zu, Neu. Hiru zati garrantzitsu, hirua alor tematiko, nahiz eta gehienetan "ni"aren aho poetikoak, ikuspegiak joera nagusia hartu duen.

Egunerokotasuna oinarri hartu da liburuan, eta maiz, hari bi hartu dira (5. poeman bezala) bakarrean bukatzeko poema, fakturaren zenbakien hoztasuna bikotearen historiarekin erkatzen denean.

Idazkeran, aitor dezadan, aspaldiko poesia mota baten oihartzuak entzun ditut. Ez dakit seguru baina, Amaia Lasaren poesiaren

zantzua edo: poesia agerikoa, hitz jokoa, irudimenaren zantzua, poema laburrak, lerro luze eta laburren arteko kontrajarpena, esaldiaren nagusitasuna, hitzen jokoetan elementu sinbolikoetan baino arreta handiagoa jartzea, inpresioaren idazkera...

Era berean, arina eta gozoa da espresa moldea, bat-batean jabetzekoa, eta ez dira alferrik joan urteak, ironiak ere bere toki handia baitu. Alabaina, sentimenduak agintzen du testuaren barnean.

Egunerokotasuna

Martin Etxeberriak bere bigarren poema liburua argitaratu du Elkarlanean etxearen eskutik *Bizikleta bat egingo dut zure izenarekin*. Izenburu bitxi samarraren atzean poesia bitxi samarra ezkututzen dela adierazi behar genuke, eta nahiz eta bere lehen poema liburutik aldaketak gertatu, mantentzen da idazlearen idazkeran hain berezia den naif estiloa.

Izenburuak, agian, gogora ekartzen du Jose Luis Padronek bere poema sailari jarritako hura: *Zure bila itsasoa bidaliko dut*. Baina Padronen liburuan itzal epikoak eta handiak agintzen badu (itsasoak), Etxeberriaren poema liburuan egunerokotasunak eta elementu arruntek agintzen dute (bizikletak).

Hiru poema mota desberdin aurkitzen ditugu testuan. Lehena, maila narratiboan eta aho kontagintzaren inguruan kokatu da. Larraitz maitearekin izandako istorioen inguruan moldaturik dago. Testuek inmanentziaz josita daude: kontatzen dutena dira, eta bukaerak indar berezi txikia ematen badiote ere, arruntasunaren inguruko gaiak ageri dira. Eguneroko anekdota sumeak: "Koaderno marroia", "Bizikleta bat egingo dut zure izenarekin", "Zure zain leihotik begira", "Ilea jaten". Errealismo zikinarekin lotu izan badira maiz, eguneroko bizitzari egindako begirada xumea ikusten dut gehiago. Eta estetika baten erakusle, benetan lorturiko indar poetikoaren emaitza gisa baino. Badute bere *naif* itxuran absurdoarekin elkarrizketa, alabaina, eta bien arteko elkarrizketan gertatzen da berritasuna. Horrela, begiradan berria bezala erakusten da normala eta ohikoa dena. Aitorpen gisako "Muxu gaziak" atsegin zait denen gainetik.

Bigarren poema motak, bere laburtasunean, inpresio poesia-rekin jolasten du, irudi batekin, ideia labur batekin, jokoarekin: "Ermita txikiaren otoitza", "Octavio Paz"...

Eta hirugarren motakoak badira, poesiaz eta munduaren izaeraz galdetzen dutenak. Kaosaren erdian eraikitako begirada sotila da Martin Etxeberriak eskaintzen duena, estilo lainoarekin, baina erritmoa ongi zaintzen duelarik.

Urdinaren garbia

Simbolistentzat urdina eternitatearen kolorea zen. Lizardi eta Lauaxetaren poesian ez da urdinik falta, zeruaren urdina, itsasoaren urdina, mugagabea, eternoa adierazteko asmoz. Eta horrela adierazten da poema bilduma honetako lehen sailean. Goetheren hitzak hartzen dira kontutan: "Urdina zeruaren, urruntasunaren, nostalgia-ren eta mugagabetasunaren kolorea da".

Aintzane Galardi Porturen *Itoti urdinaren azpian* liburuaren gunea urdina da. Eta neurri berean urruntasunari, nostalgiari eta mugagabetasunari buruzko liburu baten aurrean gaudela esaten digu poemel laguntza gisa jarritako oharrak.

Baina horrez gainera poema bilduma, maitasuna aipatzen duen unetik aurrera, zerbait gehiago ere bada... Hasteko, kulturalistek egin ohi zuten, aurreko (eta urrezko) poema liburuekin elkarrizketa sendoa da liburuak proposatzen duena. Horrela, poema aurreko aipuek garrantzia hartzen dute poema irakurtzeko orduan. Novoneyra, Sophia de Melo, Salvat Papasseit, Pessoa, Maiakovski, kanpokoen artean, eta gaurko euskal poeten antologia gogotsu batek osatzen du Galardiren elkarrizketa poetikoa.

Poesiara etorritz, baina, Galardiren espresio munduak zertzelada txikia maite du; ilun eta etsipenez bete agertzen bada hasieran (Banderairen aipuek agintzen duen moduan), itxaropenean –urdinak bere agintea du- amaitu du egileak poema bilduma. Fineziaren mugetan maite elkarrizketa osatu du lehen zatian, elkarrizketa iluna maitearekin. Inoiz poesia honen zantzuak 70eko poesiaren agerbi-dea ekartzen didate gogora, baina moldapenean badu berririk; hizkera sotila, iradokizuna erabiltzeko modua, "O tempo infinito" bilatzeko espresio moldea...

Badakit ez dela asko esatea baina, aurton argitaratu diren liburu-
ruen artean interesgarriena dela uste dut Galardi Porturen hau. Aipa-
tu beharra dago zein ongi laguntzen dion marrazkiak eta irudiak
liburuan esan nahi denari.

Gorputzeko zeruak

Udagoienaren lehen euriak hasi direnean beta hartu dut Angel
Erroren *Gorputzeko humoreak* liburu berria irakurtzeko.

Ez dut huts handirik egingo Angel Erro oso ezaguna dudala
esatean, eta, agian, iritzi hau ikuspegi pertsonaletik ondua dela ai-
tortzeko lotsarik ere ez dut izango. Baina niretzako poeta estimatua
da Angel Erro, eta gustuen aurka zer egin gutxi dago.

Orain hilabete batzuk bere poemak eskatu nizkion, atontzen ari
nintzen antologian sartzeko asmoz. Poema argitaragabe batzuk eka-
rri zizkidan, hain zuzen ere orain liburu honetan agertzen diren
batzuk. Ez dakit nahikorik eskertu ote nion mesedea, eta kasualitate
hutsez, liburua agertu aurretik agertu da antologia. Azken urteotako
euskal poeten antologia xumea da, azken urtetan nik egindako ira-
kurketen berri ematen duena.

Hamar poema haiek irakurriz ez da liburu hau irakurtzen. *Gorpu-
tzeko humoreak* honek beste sakontasun bat du, zalantzarik gabe.

Bere *Harkadian ni* lehen liburutik hona gauak eta gauzak aldatu
egin dira. Baina gogoratu nahi nuke Angel Errok idatzitako hura: Oro
errana da, aspaldidanik./ Oro errana dela ere errana da./ Oro errana
da, bada, ezinbestean./ Oro errana da, baina ez nik". Azken bertso
horrek poesia egiteko modu berri batera bidea zabaltzen du. Angel
Errok errana da liburu honetan agertzen dena.

Badira joko batzuk idazleak oso maite dituenak. Adibidez, izen-
buruan "h" letrarekin jolastea, umorea, humorea bihurtzea, eta be-
raz, isurkiei buruz hitz egitea, biologiaren nondik norakoak bilatzea.
Adibidez, filologia lehertzea, eta hitzen alderik formalenarekin jolas-
tea, hala nola, Oteizaren apokrifoa gazteleraz ematen duenean, edo
"Literatur teoria Halabedi tabernan" idazterakoan. Edo hitzen ezku-
tuko adierazpena azaltzerakoan. Edo aipamen estetiko homosexuala
egiterakoan: "Que qué tiene que ver ser gay con el autor implícito".
Edo alderantziz.

Baina jokoan eta ironiaren gainetik, sentsibillitate eta, batez ere, gogo argi batek eusten dio Angel Erroren poetikari. Klasikoa omen da, baina barrokoaz mintzo da, olgetari dager, baina nik badakit oso garai ilunak direla hauek berarentzat.

Beraz, tentsioaren poeta nagusi baten aurrean gaude. 11-S- ez euskal poema idazten duena, gerrako haurrei buruz, bizitzaren gogorra burmuinean agertzen duena. Klasikoa? Bai, baina berpizte garaiko poetak aipatzen dituena.

Zirrara gogor bat. Gozputzeko humorerik garrantzitsuena melankolia baita.

Denbora gai gisa

Aspaldiko egunetan behin eta berriro egiten didate galdera bera. Ba ote du gaur egun Lauaxetaren poesiak jarraitzailerik? Eta ezezkoa erantzuten badut ere gehienetan, gutxi batzuetan bestelakoa erantzuteko kariaz geratzen naiz. Ez da erraza galdera orokor bati esaldi zehatz baten bidez erantzutea. Badu jarraitzailerik Lauaxetak? Eta Mungiako Aita Paulin Solozabal ekartzen dut gogora eta haren poesia "Lauaxetaren eskolako", Ibon Sarasolak esango lukeen moduan. Baina galderari erantzutea modernitateak gure artean duen pisuaz jardutea da. Modernitate ondorengoan badira poeta modernoak, bai ala ez? Eta ez dut dudarik egiten baietz.

Karlos Linazasoro (ez Solozabalen antzera, noski) bere bertute guztiekin poeta moderno nagusia iruditzen zait: bere esamolde tinakoarekin, bere gai nagusi horiekin itzulika, bere lan eskerga eta sendoarekin, hitz egiteko sotiltasunarekin... Bere liburu berriaren izenburuak ere horixe adierazten du osotasunarekin: *Denbora aleak*.

Denbora gai gisa poema liburu batean, Jainkoa subjektuaren zerkari ihes egiten dionean: "Denbora berde doa, Jainkorik ezean,/ goroldioen adarretan".

Denborari buruzko hausnarketa da poetak aurkezten duena bosgarren olerki liburuan. "Betikoa dugu berandutze hau, atzoko usain". Azken liburuetan egin duen moduan maitearekin elkarrizketa jarraitzen du Karlos Linazasorok oraingo liburuan.

Eta hiru hankako poesia osatu du liburuan. Hausnarketa, paradoxa betetzen duena, izadiaren agerpena ("Badator udaberria"), itzala-

ren estalpen bila ibilirik, eta maitasunaren eta sexuaren aipamena azken aterpe gisa.

Denboraren joana gogorra da, eta idazleak soilik ditu hitzak haren erasoetatik defendatzeko. Baina Karlos Linazasorearen hitzak gotorrak dira, sendoak, pentsakizunari bide ematen diotenak. Berbaldiaren tonuak ez dio lausenguari tokirik uzten, dena seriotasun, dena argi-ilun, hitza ongi zizelatu, ongi moldatua, kontrajarpenaren itzalpean.

Karlos Linazasorearen moderno izate hori denborarekin egiten duen borrokan betetzen da, unean unekoa bizi du ("Gero eta guttiago behar dut bizitzeko"), batez ere maitearekin egindako solasean konplizten dena, erotismoa berriro heriotzaren ezkutu irmoa delarik ("Gurtzen zaitut eta ez dakit zergatik"), hitzaren magian sinesturik, esaldiaren luze forman agerturik, poesiaren moldea gaurko estetika-ra, modernitate ondorengora ekarri beharrean, luzatuz eta erritmoaren eta errepikapenaren gozamenean onduz eta landuz.

Noaren bide zabalak

Liburuari emandako izenburuarekin *No. Poema akrilikoak* hainbat irakurketa posible eskaintzen edo zabaltzen ditu Patxi Salaberrik. No izena gauza asko da. Agian, gazteleraz ezetza esateko hitza dakar orrialdeetara. To eta no, adibidez, Alfontso Irigoienen poema liburu baten izenburua gogora ekartzen duena. No, Japoniako antzerki mota baten izena ere bada, eta han dantza, kanta, mimoa, musika, erreztatua eta elkarrizketa biltzen dira. Horrelako zerbait gertatzen dela, iruditzen zait, liburu honetan. Hau da, ezetza, egonezina munduaren aurrean, eta era berean maitasun elkarrizketa, eta generoen tonu nahasketa: bakarrizketa eta deia bilduz eta agertuz.

Poesia eta pintura. Izenburuaren bigarren aldeak, baina, liburuaren egokitu den aldeari begiratzen dio: hau da liburuaren moldatzeko orduan, pinturak, akriliko horrek, pisu handia du: poemak horrela, pinturarekin elkarrizketan hasten dira, eta bide bat eratzen dute: "Lau maila baino ez/ lurrazaletik leizera/ garamatzen/ zurubiarenak". Eta lau bide horiek osatuko ditu poema liburuak, gizakia bere bakartasunean aurkitu arte: "Erretratua (Gizon bakartua)".

Maitasunezko poemak. Bidean, baina, poeta zuka ari zaio maite duenari, eta bigarren elkarrizketa osatzen du, batez ere liburuaren

lehen aldietan. Baina laster aldatzen da tonua, ironiarekin bada ere, munduko galdera nagusiei eusten dielako, nora ezaren zentzua bilakatzeko.

Baina poesia honetan badago zerbait bortitza. Ez da soilik, adibidez, lehen poeman erabiltzen diren aipamen garbiak: "karga plastikoa", "detonadorea", "kloratita-potea", ez da soilik bortizkeriaren pean hiltzen den "Kamleh al Shuli" poetari egiten zaion omenaldia, bide batez adieraziz poesiaren eta bizitzaren artean dagoen muga oso fina dela; horrez gain, bada espresatzeko orduan gauzak zuzen-zuzenegi ene gusturako- esateko modua, aurretik esandakoa: "Poesian baino ezin aurki ditzaketela/ errealitatea ulertzeko gakoak,/ errealitatean taxuz eragiteko parametroak", ondoren ezeztatzeko joera: "Eta ene bizitzak?/ Poesia ote du giltzarri/ egunez egun bizitza iraungitzen didan dedikazio osoko lan/ eskertugabeeak?". Bata eta bestea aurrez aurre jartzeko zori horretan aurkitzen dut poesia honen tonu gogorra.

Bibliografia

- Angel Erro: *Gorputzeko humoreak*. Alberdania. Irun. 2005. 86 or.
- Martin Etxeberria: *Bizikleta bat egingo dut zure izenarekin*. Elkarlanean. Donostia. 2005. 94 or.
- Aintzane Galardi Portu: *Itoti urdinaren azpian*. BBK-Euskaltzaindia. Bilbao. 2005. 82 or.
- Goizalde Landabaso: *Jat*. Elea. Bilbao. 2005. 95 or.
- Karlos Linazasoro: *Denboraren aleak*. Pamiela. Iruñea. 2005. 58 or.
- Patxi Salaberri: *No (Poema akrilikoak)*. Pamiela. Iruñea. 2005. 78 or.